

Suomalaisten taloushistorioitsijoiden juhlaparaati

Jukka Pekkarinen

Jari Ojala – Jari Eloranta – Jukka Jalava (toim.):
The Road to Prosperity: An Economic History of Finland. SKS. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1076. 343 s. Jyväskylä 2006.

Viime vuosien suurimpia meillä järjestettyjä kan-

sainvälisiä tieteellisiä tapahtumia oli ainakin humanististen ja yhteiskuntatieteiden alueella viimekesäinen taloustieteilijöiden maailmankonferenssi Helsingissä. Sen seurauksena on julkaistu Jari Ojalan, Jari Elorannan ja Jukka Jalavan toimittama teos *The Road to Prosperity: An Economic History of Finland*.

Vauraudesta kertoo ainakin kirjan komea ulkoasu. Kiiltävälle paperille painettu isokokoinen kirja ei käy ainakaan vuoteessa yölukemiseksi.

Monen ulkomaalaisen lukijan katse kiinnittyy luullakseni ensimmäiseksi teoksen kuvitukseen. Kuvia, myös värillisiä, on paljon. Ne ovat korkeatasoisia. Mutta ehkä selvimmin mieleen jää kuvien omalaatuinen muotokieli. Se tarjoaa taloushistoriaksi yllättäviä assosiaatioita ja jättää kokonaisuutena eksoottisen ja samalla sympaattisen vaikutelman. Kirjan kuvien eksotiikka menee tosin paikoin liian pitkälle. Lähes 30 vuoden ajan käytännössä jokaisena talvisena työpäivänä Töölönlahden rantaa sivunneen työmatkani aikana en ole nähnyt Finlandia-talon edustalla yhtään jäällä pilkkijää.

Totena pidetyn kaltainen kokonaiskuva

Kirjan on tarkoitus esitellä suomalaista taloushistoriaa. Suomalaiseen taloushistoriaan on kasvanut uusien, nuorten tutkijoiden polvi, joka hakee aktiivisesti yhteyksiä yhteiskuntatieteisiin. Myös taloushistorioitsijoiden ja taloustieteilijöiden välille on syntynyt aiempaa lukuisampia ja toimivampia kontakteja. Näistä kirja käy toimittajaryhmäänsä myöten hyväksi esimerkiksi.

Kirjan avaa alan kansainvälisen auktoriteetin, Joel Mokyryn, lyhyt kirjoitus, jossa Suomea käsitellään kohteliaasti yhtenä pienten, menestyneiden teollisuusmaiden klubin jäsenenä. Tätä seuraavan, lähinnä toimittajien kirjoittaman johdantoluvun jälkeen seuraavat liki tavanomaisista kansantalouden sektorikuvauksen jäsentelyä noudattavat luvut kasvusta ja rakennemuutoksesta (Riitta Hjerppe ja Jukka Jalava); maataloudesta (Jari Ojala ja Ilkka Nummela); lähinnä suomalaisiksi talouselämäksi, tai kapitalismiksi, kutsuttavasta yksityisestä liiketoiminnasta (Jari Ojala ja Petri Karonen); ulkomaankaupasta ja liikenteestä, lähinnä merenkulusta (Yrjö Kaukiainen); työmarkkinoista (Matti Hannikainen ja Sakari Heikkinen); rahoitusmarkkinoista (Conception Garcia-Iglesias ja Juha Kilponen); valtion menotaloudesta (Jari Eloranta ja Jari Kauppila) sekä kotitalouksien reaalituloista ja tulonjaosta (Markus Jäntti). Kirjan päättävät kaksi synteasilukua, joista toinen käsittelee tuottavuuden kasvua (Rita Asplund ja Mika Maliranta), toinen hyvinvointivaltion historiallista tulkintaa (Pau-li Kettunen).

Suomalaiselle lukijalle kirja, niin mielenkiintoinen kokonaisuus kuin se onkin, ei tarjoa paljoa uutta. Tätä olisi kohtuutonta odottaakaan,

teos kun on kaiketi tarkoitettu ulkomaalaiselle, Suomea tuntemattomalle lukijalle. Piirtyvä kokonaiskuva Suomen taloudellisesta kehityksestä on tuttu ja luotettava, tai ainakin meidän itse perinteisesti totena pitämämme kaltainen. Joitakin viimeaikaiseen tutkimukseen perustuvia lisäsvyviä ja tarkennuksia kirja tähän itseymmärrykseemme kyllä tuo, mutta itse vakiintunutta kokonaiskuvaa se ei pyrikään muuttamaan.

Kunnianhimoisen hankkeen merkitystä ja onnistumista voi ehkä kiinnostavimmin arvioida yrittämällä projisoida se sellaisiin jännitekenttiin, jotka ovat kirjassa oraalla mutta joiden osalta sardonkorjuun yritys on, ehkä tiedostamatta, jätetty lukijalle. Tällaisia kirjan useimpia lukuja koskettavia, vastaamatta jääneitä kysymyksenasetteluja voi tässä ottaa esille kaksi, jotka liittyvät kiinteästi toisiinsa. Toinen näistä on, mikä on Suomen erityislaatu pienenä avoimena ja menestyksekkäänä kansantaloutena. Toinen taas on, *miksi* myös pitkiä aikoja Euroopan takapajulaan kuuluneesta Suomesta tuli lopulta menestystarina.

Suomen erityispiirteet tulevat kirjan eri luvuissa hyvin kuvatuiksi. Useaan kertaan noteeratuiksi tulevat sellaiset seikat kuin perifeerinen asemamme, raaka-aineperustamme ja sen vaikutus ulkomaankauppaan. Myös talouselämän sisäisen yhteistyön perinne, työmarkkinajärjestelmämme kolmikantaistuminen, suuret funktionaalisen tulonjaon sekä hintakilpailukyvyyn muutokset ja devalvaatiosykli nousevat esiin, samoin hyvinvointivaltiomme verraten myöhäinen synty sekä Suomen nopea, osittain sattumien avittama pääsy äskettäisen tietoteknisen vallankumouksen imuun.

Toinen kysymys – selitys siitä, millainen vuorovaikutus näiden erityispiirteiden välillä epäedullisista lähtökohdista huolimatta johti Suomen menestystarina – jää sen sijaan vastausta vaille. Lopullista vastausta tähän kysymykseen olisi kohtuutonta odottaakaan. Lukija ei silti voi olla tuntematta pientä pettymystä siitä, että tätä kysymystä ei nosteta kirjassa edes kovin näkyvästi esille.

Lisätutkimusaihoita menestystarinalle

Suomen erityispiirteiden merkityksen jättää taka-alalle jo Mokyryn avausesse. Siinä Suomea pidetään pienten, menestyvien eurooppalaisten kansantalouksien itseoikeutettuna jäsenenä. Taka-alalle jää kysymys, miten tämän klubin jäsenyyttä määrätty ja millä keinoin Suomi onnistui jäseneksi pääsemään.

Suomalaiset kirjoittajat onnistuvat sentään nostamaan paremmin esille selitykseen liittyviä tekijöitä. Esimerkiksi Pauli Kettunen nostaa teoksen komeasti päättävässä kirjoituksessaan esille riippumattoman talonpojan perinteen, kapitalismin eetoksen ja sosialistisen utopian vuorovaikutuksen pohjoismaisen hyvinvointivaltion kehityksessä. Hän pystyy luonnehtimaan paljon myös niitä erityispiirteitä, jotka ovat Suomen tapauksessa muokanneet tätä vuorovaikutusta.

Myös muissa kirjan luvuissa nostetaan esille kiinnostavia havaintoja, jotka suorastaan tarjoutuvat lisätutkimuksen kohteiksi. Monet näistä liittyvät suuriin tulonjaon muutoksiin. Markus Jäntti pystyy kokoamansa uuden aikasarjan avulla osoittamaan, että meillä 1990-luvun laman jälkeen tapahtunut kotitalouksien välisten tuleroojen kärjistyminen kalpene aiempiin, 20. vuosisadan tulonjaon muutoksiin verrattuna. Viimeisen tulonjaon heilahduksen erityispiirre taas on, että se on toteutunut kypsän hyvinvointivaltion tulontasausjärjestelmistä huolimatta.

Kirjan pitkä kaari asettaa mittasuhteisiinsa myös viimeaikaisen muutoksen funktionaalisessa tulonjaossa. Matti Hannikaisen ja Sakari Heikkisen artikkeli jättää lukijaa askarruttamaan kysymyksen, mitkä tekijät nostivat palkkojen kansantulo-osuutta voimakkaasti ylös esimerkiksi 1920-luvulla. Leimasivathan tuota vuosikymmentä rationalisoinnin ideologia sekä sähkötekniikkaan liittyvät uudet innovaatiot. Suomen markan osalta kultakantaan palaaminen tapahtui tuolloin sitä paitsi aliarvostettuun kurssiin, kuten Garcia-Iglesias ja Kilponen artikkelissaan panevat merkille. Sotaa edeltäneen kultapariteetin palauttamisen seuraukset – Keynesin tuomitsemat ”the economic consequences of Mr. Churchill” – eivät siis olleet meillä sellainen pääomatulojen supistumisen syy kuin esimerkiksi Ilossa-Britanniassa tai myös Ruotsissa.

Vastaväitteitä ja täydentäviä kysymyksiä

Kirjan useimmat luvut ovat lähinnä kuvailevia. Vain muutamissa niistä – esimerkiksi Garcia-Iglesiasin ja Kilposen, Elorannan ja Kauppilan sekä Asplundin ja Malirannan artikkeleissa – keskitytään jonkin täsmennetyin hypoteesin arviointiin. Niin mielenkiintoisia kuin nämä taloushistoriaamme projisoidut kausaalihypoteesit ovatkin, eivät ne kokonaan vältty kriittisen lukijan reunahuomautuksilta.

Kysymyksiä herättää ensiksikin Garcia-Iglesiasin ja Kilposen arvioima, rahan kierton-

peuden vaihteluita koskeva ”U-hypoteesi”. Sen mukaan rahan kiertonopeuden tulisi taloudellisen kehityksen edetessä aluksi alentua, kun yhteiskunta siirtyy rahatalouteen. Mutta myöhemmässä vaiheessa, rahoitusmarkkinoiden syventyessä ja taloudellis-sosiaalisten olojen vakiintuessa (mitä kirjoittajat kuvaavat, ehkä vähemmän onnistuneesti, hyvinvointivaltion vaiheeksi) kiertonopeuden tulisi taas kohota.

Tämä hypoteesi herättää kaksi kysymystä. Epäselväksi ensiksikin jää, liittyykö hypoteesi suppeaan, vain käteisen sisältävään rahaan vai laveaan, myös pankkitalletukset käsittävään rahaan. Suppean rahan osalta hypoteesi näyttäisi pätevän sillä tavalla tulkittuna, että aluksi rahatalouteen siirryttäessä rahan kiertonopeus laskee. Mutta se on esimerkiksi meillä jo pitkään kohonnut maksujärjestelmien kehittymisen ja käteisen käytön tehostumisen myötä. Kysymys on siis rahatalouden suhteellisen varhaiseen vaiheeseen liittyvistä kiertonopeuden muutoksista.

Mutta en ole vakuuttunut, päteekö hypoteesi lavean rahan kiertonopeuden, ts. kansantulon sekä käteisen ja pankkitalletusten suhteen, osalta. Suomen tapauksessa rahoitusjärjestelmän säätelyn ylläpitämä pankkivaltaisuus varmaan kyllä myötävaikutti korkeaan talletuskantaan toisen maailmansodan jälkeisinä vuosina. Mutta herää kysymys, miten yksiselitteisesti väite lavean rahan kiertonopeuden kasvusta pätee muiden kehittyneiden markkinatalousmaiden osalta toisen maailmansodan jälkeisinä vuosikymmeninä.

Joitakin vastaväitteitä, tai täydentäviä kysymyksiä, herättää myös Elorannan ja Kauppilan ”tykkeitä vai voita -hypoteesi”. Tämän hypoteesin mukaan toisen maailmansodan jälkeen tapahtunut puolustusmenojen väheneminen on antanut eurooppalaisissa hyvinvointivaltioissa tilaa sosiaalimenojen kasvulle valtion budjetissa. Eloranta ja Kauppila osoittavat, että suomalaisen hyvinvointivaltion kehityksen osalta tällaisella substituutiolla ei ole ollut sanottavaa merkitystä ainakaan toisen maailmansodan jälkeen.

Elorannan ja Kauppilan artikkelin luettuaan jää kysymään, onko tykkeitä vai voita- hypoteesi asettanut kirjoittajille liian ahtaat silmälaput pohjoismaisen hyvinvointivaltion kehitystä ajatellen. Hypoteesihan keskittyy lähinnä keskusvallan, valtion, menojen analyysiin. Pohjoismaissa kuitenkin paikallishallinnon, kuntien, rooli on ollut keskeinen opetus- ja terveydenhuoltomenojen kehittymisen kannalta. On ollut tavallista, että kunnat ovat ryhtyneet uusiin palvelumuotoihin oma-aloitteisesti. Valtio on usein vasta jälkikäteen, toteutuvaa kehitystä myötäillen, säätänyt

näiden uusien palvelujen universaalisuudesta. Pohjoismaissa kuntien aktiiviseen rooliin on liittynyt myös paikallishallinnon vahva asema veronsaajana.

Lienenkö oikeassa, kun otaksun, että osa suomalaisen hyvinvointivaltion eroista pohjoismaisessa vertailussa liittyy kuntien erilaiseen käyttäytymiseen. Esimerkiksi kattava kansanopetus kehittyi meillä koko eurooppalaisessakin vertailussa harvinaisen myöhään juuri kuntien – ei kaikkien mutta suuren osan – vastahankaisuuden takia. Kuntien haluttomuus uusien palvelumuotojen käyttöön ottamisessa toisaalta ehkä selittää sitä, että meillä keskusvallan rooli hyvinvointivaltion kehittämisessä on ollut kaikesti näkyvämpi kuin muissa pohjoismaissa.

Arvoitus kannustaa ottamaan selvää

The Road to Prosperity on kaiken kaikkiaan kelpo esitys Suomen tiestä ”Ryysyrannasta hyvinvointivaltioksi”. Kun kysymyksessä on kokoomateos,

sen antama kuva ei ole yhtenäinen, ei kaikilta osin kattava eikä särötönkään. Mutta tämän vastapainona eri artikkelit avaavat joitakin uusia, mielenkiintoisia näkökulmia ja käyvät vähän jopa debattia keskenään.

Jäin kirjan luettuani miettimään, minkälaisen kuvan Suomen tiestä teos antaa ulkomaalaiselle lukijalle, jonka maamme historian tuntemus on vähäinen. Luulen, että tekstien viesti on vähän sama kuin kirjan kuvituksen. Kysymys on monella tavalla tutusta, hyvinvoivasta ja sympaattisesta maasta. Mutta ulkomaalaiselle lukijalle tässä maassa on samalla jotain outoa ja yllättävää. Kokonaisuus saattaa viestiä myös epävarmuudesta ja itsensä etsimisestä. Ulkomaalainen lukija törmää yllättäviin assosiaatioihin. Niiden tausta ei välttämättä selviä. Mutta tähän on vain hyväksi, jos jäljelle jäävä arvoitus kannustaa jotakuta ulkomaalaista ottamaan asiasta enemmän selvää.

Kirjoittaja on Helsingin yliopiston dosentti ja valtiovarainministeriön kansantalouselosaston ylijohtaja.